मणिचूड जातक

सम्पादक :

बोधिरत्न वज्राचार्य

Downloaded from http://www.dhamma.digital

धर्मकीर्ति प्रकाशन

(नेपाली भाषा)

१ बौद्ध दर्शन
२ [illegible]
३ शान्ति
४ नारी हृदय
५ महाउपासिका विशाखा चरित
६ बुद्ध शासनको इतिहास (भाग - १)
७ [illegible]
८ बुद्ध र वहाँको विचार
९ बौद्ध ध्यान
१० [illegible] (द्वि.सं.)
११ उपासकको कथा संग्रह
१२ बौद्ध [illegible]
१३ [illegible]
१४ सतिपट्ठान भावना
१५ बौद्ध विश्वास (भाग-१)
१६ बौद्ध विश्वास (भाग - २)
१७ बौद्ध दर्शन
१८ महासतिपट्ठान विपस्सना [illegible] ध्यान
१९ सप्त रत्न धन
२० [illegible] कथा
२१ धर्म : एक विवेचन
२२ मानव महामानव
२३ निरोगी
२४ जातक कथा
२५ [illegible]
२६ तथागत हृदय
२७ सतिपट्ठान विपस्सना
२८ बौद्ध [illegible]
२९ परित्राण (द्वि.सं.)
३० बुद्ध पूजा विधि र भजन संग्रह (द्वि.सं.)
३१ [illegible] बुद्ध धर्म
३२ बुद्धको जीवनी र दर्शन
३३ आमा बाबु र छोराछोरी
३४ [illegible] छोरी
३५ परित्राणसूत्र (नेपाली भाषा)
३६ [illegible]
३७ बुद्ध र बुद्ध भक्ति
३८ "बुद्ध र बुद्ध धर्मको संक्षिप्त परिचय" र बुद्धको [illegible] बुद्ध [illegible]
३९ [illegible]
४० बौद्ध ज्ञान
४१ संक्षिप्त बुद्ध जीवनी
४२ विविध ज्ञान (भाग - १)
४३ विविध ज्ञान (भाग- २)
४४ [illegible]
४५ [illegible]
४६ [illegible]
४७ बुद्ध पूजा विधि र कथा संग्रह (द्वि.सं.)
४८ बौद्ध ध्यान
४९ बौद्ध विश्वास (भाग - ३)
५० बुद्धको अन्तिम यात्रा (प्रथम भाग)
५१ मैत्री (द्वि.सं.)
५२ सामान्य शिक्षा
५३ परित्राण (द्वि. सं.)
५४ धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठीको २५ वर्ष
५५ बुद्ध पूजा विधि कथा संग्रह र परित्राण
५६ बुद्ध पूजा विधि र परित्राण
५७ बुद्ध पूजा विधि
५८ मैत्री (तृ.सं.)
५९ बुद्धको [illegible] उपदेश
६० शान्ति मार्ग
६१ पहिलेको गुरुको हुन् ?
६२ शान्ति र मैत्री (तृ.सं.)
६३ [illegible]
६४ बुद्धको [illegible] र [illegible]
६५ बौद्ध कथा र बौद्ध चरित्र
६६ विविध ज्ञान भाग - १ (तृ.सं.)
६७ संक्षिप्त बुद्ध कथा भाग-१ (द्वि.सं.)
६८ [illegible]
६९ विविध ज्ञान भाग-२ (द्वि.सं.)
७० संक्षिप्त बुद्ध कथा भाग-१ (तृ.सं.)
७१ संक्षिप्त बुद्ध कथा भाग-२ (द्वि.सं.)
७२ [illegible] (तृ.सं.)
७३ बुद्ध पूजा विधि र कथा संग्रह (तृ.सं.)
७४ किन बुद्ध [illegible] (द्वि.सं.)
७५ [illegible]
७६ [illegible]
७७ [illegible]
७८ बुद्धको [illegible]
७९ [illegible] बुद्ध
८० [illegible] (द्वि.सं.)
८१. मानिसलाई असल बनाउने बुद्ध शिक्षा
८२. शान्ति मैत्री

Dharmakirti Publication

(English)

1. Buddhist Economic and the Modern World
2. Dharmakirti Vihar Today
3. Dharmkirti Vihar
4. "Dharmakirti in Nut Shell"
5. Dhamma and Dhammawati

Downloaded from http://www.dhamma.digital

मणिचूड जातक

★

अनुवादक :

वीर्यवती

Dhamma.Digital

★

सम्पादक

बोधिरत्न वज्राचार्य

Downloaded from http://www.dhamma.digital

प्रकाशक:
धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी
धर्मकीर्ति बिहार
श्रीघ: नघल टोल
काठमाडौं।

बुद्ध सम्वत : २५४८
नेपाल सम्वत : ११२४
बिक्रम सम्वत : २०६१
इस्वी सम्वत : २००४

दोस्रो संस्करण १५०० प्रति

Dhamma.Digital

कम्प्युटर डिजाईन
सुजाता महर्जन

मुद्रक:
नील सरस्वती छापाखाना
लाजिम्पाट, काठमाडौं
फोन : ४४३३०५४

Downloaded from http://www.dhamma.digital

दिवंगत सानु महर्जन

ठंहिटी, क्वावहाल

का.म.न.पा वडा नं. १७

जन्म : वि. सं. १९९४ चैत्र १४ गते (षष्टमी)

दिवंगत : वि.सं. २०४९ पौष ४ गते (दशमी)

Downloaded from http://www.dhamma.digital

धर्मदान

धेरैजसो बिरामी परिरहने मेरा श्रीमान्‌लाई मैले औषधी उपचार गराई सक्दो सेवा गरेकी थिएँ। तर सेवा गर्दा गर्दै पनि मैले उहाँलाई बचाउन सकिन र दिवंगत हुनुभयो। संसारको अनित्य स्वभावलाई सम्झी चित्त बुझाउँदै मैले मेरा दिवंगत पति लगायत मेरा आमा, बुबा, सासु, ससुरा र परिवारका अन्य सदस्यहरुको पनि गुणानुस्मरण गर्दै उहाँहरुको पुण्य स्मृतिमा विभिन्न पुण्य क्षेत्रहरुमा गई पुण्य कार्यहरु गरें। यसरी नै चैत्य स्थापना गरी बर्षेनि चैत्यको बुसादं (वार्षिक उत्सव) मनाउँदै आफ्ना नाताकुतुम्ब र साथीभाईहरुलाई निमन्त्रणा गरी आफूले सक्दो सेवा पुऱ्याउँदै आएकी छु।

दिवंगत श्रीमानको १२ वर्षको पुण्य तिथीमा हाल यस मणिचूड जातक पुस्तक प्रकाशन गरी पाठक वर्गलाई धर्मदान गर्दैछु। सबै दानहरु मध्ये धर्मदान उत्तम रहेको कुरालाई सुन्दै र बुझ्दै आएकी थिएँ। धर्मदान गरेको यस पुस्तक अध्ययन गर्नु हुने पाठकवर्गहरुले पुस्तकमा उल्लेखित त्याग चित्त सहितको बुद्ध शिक्षा पालन गरी आ-आफ्ना जीवन सफल पार्न सकुन्। साथै उहाँहरुको शुद्ध मैत्री हामीलाई पनि प्राप्त होस् भनी कामना गर्दछु।

श्रीमती कयो महर्जन
का.म.न.पा
ठँहिटी क्वावहाल
२०६१ श्रावण १

Downloaded from http://www.dhamma.digital

प्रकाशकीय

प्रस्तुत पुस्तक "मणिचूड जातक" बुद्धत्व प्राप्तिका लागि बोधिसत्वले दान पारमिता पूरा गरिरहनु हुँदाको घटना उल्लेखित पुस्तक हो। पहिला यस पुस्तक नेपालभाषामा छापिएको थियो। हाल यस पुस्तकलाई वीर्यवतीले नेपाली भाषामा रुपान्तर गरेको हो। लोभ, द्वेष र मोहको वसमा गई स्वार्थ भावनाले ग्रसित आजको अशान्तपूर्ण समाजले यस पुस्तकबाट त्यागको महिमालाई बुझी आफ्नो चेतनालाई केही मात्रामा भएपनि सुधार ल्याउन सकिनेछ भन्ने आशा लिएका छौं।

स्वर्गिय सानु महर्जनको गुणानुस्मरण गर्दै उहाँकी धर्मपत्नी कयो महर्जनले यस पुस्तक प्रकाशनको लागि आवश्यक आर्थिक सहयोग गर्नुभएको छ। त्यसकारण पुस्तकका दाता परिवारलाई आयु आरोग्य कामना गर्दछु।

यसको साथै समयमा नै पुस्तक छापिदिनु भएकोले नील सरस्वती छापाखानालाई पनि धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

धम्मवती
सासनधज धम्माचरिय
अग्ग महागन्थवाचक पण्डित
अध्यक्ष
धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी
धर्मकीर्ति विहार, श्रीघः नःघल, काठमाडौं।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

विषय सूचि

क्र.सं.	विषय	पेज नं.
१.	वर्तमान विषय	१
२.	अतीतको घटना	१
३.	मणिचूडको जन्म	५
४.	मणिको लक्षण	५
५.	पद्मावतीको जन्म	७
६.	देव सभा	९
७.	निरंगद योग चिन्तना	१०
८.	पाँचजना ब्राह्मणहरुले मागेका पाँच वस्तुहरु	११
९.	दान काण्ड	१३
१०.	भेषधारी राक्षस	१४
११.	राक्षको लागि देह त्याग	१६
१२.	पद्मोत्तर र पद्मावतीको शोक	१८
१३.	घोडा-हात्ति दान	२१
१४.	पुत्र र भार्या दान	२२
१५.	घोडा हात्ति दान विषयमा युद्ध	२४
१६.	राजर्षि मणिचूडलाई परीक्षा	२८
१७.	साकेत नगरमा संग्राम	२९
१८.	राजर्षि मणिचूडलाई दुतिय परीक्षा	३०
१९.	अयोध्या नगरमा दुर्भिक्ष	३३
२०.	निगमन	३९

Downloaded from http://www.dhamma.digital

Downloaded from http://www.dhamma.digital

वर्तमान बिषय

श्रावस्ती नगर स्थित अनाथ पिण्डिक महाजनले बनाउनु भएको जेतवन विहारमा संचालित एक सभामा भिक्षु आनन्दले बुद्धको व्यक्तित्व र गुणहरुबाट प्रभावित हुनुहुँदै प्रशंसा गर्नु भएको थियो । भिक्षु आनन्दको कुरा सुन्नुभई भगवान् बुद्धले भन्नु भयो -"हे भिक्षु गण हो ! मैले आज मात्र यसरी आश्चर्य पूर्ण कार्य गरेको होइन पहिला पनि यसरी नै आश्चर्यपूर्ण कार्य गरेको थिएँ । यदि तिमीहरुलाई त्यस घटना बारे सुन्ने इच्छा रहेको छ भने राम्ररी ध्यान दिएर सुन्नु । मैले मेरो अतीतको घटना सुनाउनु गइरहेको छु ।

अतीतको घटना

पहिला साकेत देशमा । * साकेत राजाले राज्य गर्दै रहेको अवस्थामा त्यहाँ ठगी कार्य गर्ने व्यक्तिहरु, ज्यानमारा र छल कपटीहरु थिएनन् । खानपीनमा कुनै कमी र दुःख थिएन । सबै प्रजागणहरुलाई सुख र शान्ति प्रदान गरी राजाले धर्मानुकुल राज्य गरिरहेका थिए ।

एकदिन राजाकी अग्रमहिषी कान्तीमती महारानीको गर्भमा बोधिसत्वले बास गरे । जुन दिन देखि बोधिसत्वले गर्भमा बास गरे, त्यस दिन देखि गर्भिणी महारानीको धर्म

* साकेत राजालाई ब्रह्मदत्त राजा पनि भनिएको छ । साकेत देशलाई अयोध्या भनिए पनि खासगरी यो अयोध्या देश होइन ।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

चित्त उत्पन्न भयो । उनीले आफ्नो स्वामीसंग यसरी विन्ती गरिन् ।

"भो महाराजा ! मेरो गर्भमा महान् कष्ट भइरहेको कारणले मेरो मनमा दान दिने अभिलाषा उत्पन्न भयो । सुनको थुप्रोमा बसी ती सबै सुन भिक्षु संघ र ब्राह्मण याचकहरुलाई दान प्रदान गर्ने इच्छा जागेको छ ।"

महारानीको यस शुभ वचन सुनी राजाले उनको कामना हर्षपूर्वक सफल गरिदिए । दानको प्रभावले केही दिन सम्म महारानीले गर्भ नबोकेकी महिलाले जस्तै हलुका र आनन्दपूर्वक जीवन विताइन् । तर केही दिन पछि फेरि पहिला जस्तै जीऊ भारी भएको महसुस हुन थाल्यो । यसपछि फेरि उनीले यसरी विचार गरिन्- "सुर्वण-सिंहासन"मा बसी एक पटक धर्मोउपदेश गर्न पाए मनमा असाध्य सन्तोष हुने थियो ।" यति विचार गरी उनीले राजासंग यसरी निवेदन गरिन् -

"भो प्रभु महाराज ! मेरो मनमा एक पटक सुवर्ण सिंहासनमा बसी प्रजाजनहरुलाई धर्म कथा सुनाउने मनोकांक्षा जागिरहेको छ । कृपया अनुकम्पा राख्नु भई मेरो तर्फबाट धर्मोपदेश सुनाउने प्रबन्ध मिलाई दिनुहोस् ।"

रानीको यस्तो इच्छालाई सुनी राजा आश्चर्य चकित हुँदै ज्योतिषलाई बोलाई रानीको मनोभाव सबै सुनाए । ज्योतिषले पनि गर्भिणी महारानीको मनोभावलाई यथार्थ रुपले बुझी

Downloaded from http://www.dhamma.digital

भन्न थाले -"महाराज ! कान्तीमती रानीको गर्भमा जति दान दिए पनि सन्तुष्ट हुन नसक्ने प्रभावशाली दानवीर बालकले बास लिएको छ। यही कारणले कान्तीमती महारानीमा यस्तो इच्छा जागेको हो।"

ज्योतिषको कुरा सुनी राजा अत्यन्त हर्षित भई रानीको इच्छा पूरा गर्नको लागि मन्त्रीलाई बोलाई भन्न थाल्यो-

"भो मन्त्री ! आज कान्तीमती महारानीलाई सुवर्ण सिंहासनमा राखी धर्म व्याख्यान गराउनु छ। त्यसैले सिंहासन राज आँगनमा राख्न लगाई नगरमा घोषणा गराइदिनु। मन्त्रीले राजाको हुकुम शिरोपर गरी कर्साँहीहरुलाई नगरमा घोषणा गराउन पठाए। कर्साँहीहरु पनि गाउँ,नगर, गल्ली, चोक आदि विभिन्न स्थानहरुमा गई घोषणा गर्नथाले-"भो प्रजागण हो ! आज हाम्री अग्र महारानी राज्य सिंहासनमा विराजमान होइबक्सी धर्मोपदेश गरिबक्सिने कार्यक्रम छ। त्यसैले धर्मप्रेमी सबै सज्जन सज्जनीहरु राजदरबारमा आउनुहोस्।"

कान्तीमती महारानीको व्याख्यान सुन्नको लागि नगर बासी नर नारीहरु महिला पुरुषको समूह मिली हर्षपूर्वक राज आँगनमा जम्मा भए।

महारानीले हीरा मोतीका माला आदि विभिन्न गहना र अलंकारले सुशोभित भई दरबार बाहिर राखिएको सुवर्ण

Downloaded from http://www.dhamma.digital

सिंहासनमा तीन पटक परिक्रमा गरिन् । बाहिर जम्मा भई रहेका प्रजा परिषद्‌लाई देखी मन प्रफुल्ल पार्दै आशनमा बसिन् । धर्म विषयमा गहन अध्ययन गर्न नपाए पनि गर्भ बासी बोधिसत्वको प्रभावले गर्दा महारानीले यसरी गाथाद्वारा दश अकुशल पाप गर्न नहुने विषयमा धर्म देशना गरिन् ।

"कायकं त्रिविदं पापं वाचकं चतुर्विदं
मानसं त्रि प्रकारेन तत्सर्वो देशयाम्यहं"

अर्थ - दश अकुशल पापहरु यसरी रहेका छन् -

शरीरबाट गरिने ३ प्रकारका पापहरु

१. प्राणी हिंसा गर्ने ।
२. अर्काको धन चोर्ने ।
३. परस्त्री गमन गर्ने ।

वचनबाट गरिने ४ प्रकारका पापहरु

१. झूठो कुरा गर्ने ।
२. चुक्ली कुरा गर्ने ।
३. कठोर बचन प्रयोग गर्ने ।
४. कामनलाग्ने वकवास गर्ने ।

मनबाट गरिने ३ प्रकारका पापहरु

१. अर्काको धन द्रव्यमा लोभ गर्ने ।
२. अरुको अहित होस्, विनाश होस आदि भनी द्वेषभाव राख्ने ।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

३. दान, पूजा,मान सत्कार आदि राम्रो कार्य र नराम्रो कार्य गर्दा पनि कुनै फल भोग गर्नु पर्दैन, इहलोक र परलोक भनेको पनि छैन , आमा बुबाको कुनै महत्व छैन, मरेपछि फेरि जन्म लिन पनि पर्दैन भनी गलत विश्वास र धारणा राख्ने ।

मणिचूडको जन्म

(धर्मदिशना कार्यक्रम पछि) कान्तीमती रानीको गर्भ आनन्ददायी भयो, कमानुकालले दश महिना पनि पूर्ण भयो । त्यसपछि महारानीले अति तेजस्वी, प्रभावशाली, सुन्दर बालकलाई जन्म दिइन् । बालकको शीरमा सूर्य समान जाज्वल्यमान् मणि चम्किरहेको थियो । यस मणिरत्नको किरण राज दरबारबाट बाहिर फैलिएर साकेत नगर सबै जाज्वल्यमान भई नगरवासी नर-नारीहरु सबै सुर्योदय भएको ठानी अचम्भित हुन पुगे । यस शुभ अवसरलाई प्रकृतिले पनि स्वागत गरी पुष्प वृष्टी गराइन् । राजकुमारले जन्म लिइसकेपछि देशमा दूर्भिक्षादि समस्याहरु सबै हटी जनताहरु अति हर्षित भए ।

मणिको लक्षण

(त्यस मणिको थुप्रै राम्रा लक्षणहरु थिए) रोगीहरुलाई मणिजल खुवाईदिने वित्तिकै रोग शान्त हुन्थ्यो भने आखाँले नदेख्ने अन्धोहरुलाई मणिले छुवाइदिने बित्तिकै आँखाले देख्न

Downloaded from http://www.dhamma.digital

सकिन्थ्यो । यसरी नै दुर्भिक्ष हुने बेला मणिजल सबैठाउँमा छर्किदिने बित्तिकै सुभिक्ष हुने गर्थ्यो । त्यतिमात्र होइन द्रव्यादि वस्तुले मणि स्पर्श गर्ने बित्तिकै र जल छर्किदिने बित्तिकै धन सम्पत्ति उत्पन्न हुने गर्थ्यो ।

यसरी (राजकुमार) बालकको शीरमा सर्वलक्षण युक्त मणि उत्पन्न भएकोले साकेत नगरमा अनेक प्रकारका भय र दुःखहरु हरण हुँदै गए । त्यसपछि त्यस बालकको नामाकरण गर्नको लागि पुरोहित अमात्य (मन्त्रीहरु) आदिसंग सोधनी भयो । अनि सुबाहु मन्त्रीले भन्यो -"महाराज ! यस कुमारलाई "मणिचूड कुमार" भनी नामाकरण गर्न पाए योग्य हुने देखिन्छ ।" यस प्रस्तावलाई सबैले समर्थन पनि गरे । राजाले पनि सर्व सम्मतिवाट पास भएको नामलाई स्वीकार गरी कुमारलाई मणिचूड कुमार भनी नामाकरण गर्‍यो ।

क्रमशः कुमार दिनपरदिन हुर्कदै बढ्दै गई ५ बर्षको उमेर पुगेपछि एक योग्य गुरुको जिम्मामा सुम्पिएर विद्या अध्ययन गराइयो । विद्या अध्ययन गर्दै सर्वाङ्ग शास्त्रले निपुण भइयो (राजकुमार) । राजकुमारले प्रजाहरुलाई के गरेमा हित, सुख र शान्ति होला भनी बारम्बार करुणा दृष्टिले हेर्ने गर्थे ।

राजकुमारको यस्तो शुभ चरित्र देखि राजाले विचार गर्न थाले -"अब त मेरो छोरा मणिचूडसंग राज्य चलाउने शक्ति पलाई सक्यो । म अब बुढा पनि भईसकें । शरीर पनि

Downloaded from http://www.dhamma.digital

जीर्ण भइसक्यो । राज्य सुख भोग गरिरहने अवस्था रहेन अब ।" यति विचार गरि एक दिन राजाले राज्य सम्बन्धि सम्पूर्ण जिम्मा राजकुमारलाई सुम्पिएर राज्याभिषेक गराई आफु तपोबन प्रस्थान गरे ।

त्यसपछि मणिचूड राजाले धर्मानुकुल न्याय नीति पुऱ्याई प्रजागणहरुलाई अनेक प्रकारले सुख शान्ति पूर्वक प्रतिपाल गरी राज्य संचालन गरिरहे । राजाको अति मनपर्ने भद्रगिरि भन्ने हात्ति र दिनको १०० योजन दौड्न सक्ने घोडा पनि थियो ।

पद्मावतीको जन्म

त्यसबेला भार्गव गोत्र भवभूति नाम गरेको ऋषि हिमालयको आसपासमा रहेको पर्वत गुफामा ध्यान योग गरि रहेको थियो । एकदिन त्यस ऋषि पर्वतको दृष्य हेर्न आश्रमबाट बाहिर गएछ । त्यहाँ अनेक प्रकारका वृक्षलताहरुमा किसिम किसिमका फुलहरु फुली सुशोभित भइरहेको थियो भने रमणिय पोखरीमा हजारवटा पातहरु निस्किरहेको कमलको फुल फुलीरहेको थियो । उक्त कमलको फुल माथि सर्व लक्षणले युक्त भएकी सौन्दर्यशाली कन्या रहेकी थिइन् । यो अचम्भित दृष्य देखी ऋषि उक्त बालिकालाई लिने इच्छा गरी पोखरीमा गई बालिकालाई विस्तारै उठाई कमलफुलको

Downloaded from http://www.dhamma.digital

पातले छोपी हर्षपूर्वक आफ्नो आश्रममा लगी धर्मपुत्रीको रुपमा स्याहार सुसार गरी प्रतिपाल गरे । केहीदिन पछि ऋषिले बालिकालाई "पद्मावती" भनी नामाकरण गरे । क्रमश: उक्त बालिका ठुली भईन् । उनको रुप पनि झन झन निखारिँदै शुक्ल पक्षको चन्द्रमा जस्तै दिनपर दिन यौवन चढ्दै गयो । पद्मावतीको यौवनावस्थालाई विचार पुऱ्याई भवभूति ऋषिले उनीलाई विवाह गरिदिने मनसाय राखी साकेत नगरमा लगी राजा मणिचूड समक्ष यसरी विन्ति गरे -

"भो प्रतापि महाराज ! हजुरलाई सुहाँउदी एउटी रुप सम्पन्न कन्यालाई दान दिन ल्याएको छु । कृपया हजुरले यस दानलाई ग्रहण गरिबक्सियोस् ।" यति भनी पद्मावतीलाई ऋषिले राजाको हातमा सुम्पिदियो । राजाले पनि सौन्दर्यले परिपूर्ण भएकी त्यस युवतीलाई स्वीकार गरी अग्रमहारानीको पदवी दिए ।

यसपछि ऋषिश्वर प्रति श्रद्धा उत्पन्न गरी राजाले भने- "भो ऋषि मुनि ! तपाईंले अब मबाट के माग्ने इच्छा रहेको छ माग्नुहोस्, मैले दिनेछु ।"

राजाको कुरा सुनी ऋषिश्वरले भने- महाराज ! अरु त मलाई केही आवश्यक छैन , केवल मलाई पुण्य एउटा मात्र परम आवश्यक भइरहेको छ । यदि हजुरले दिन चाहनु हुन्छ भने मैले मागेको यस विषय नै दिनुहोस् ।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

राजा मणिचूडलाई ऋषिको इच्छा सुनी अप्ठ्यारो महसूस भई ऋषिलाई भन्यो-"भो ऋषिश्वर ! आफुले गरेको पुण्य मात्र आफुलाई प्राप्त हुन्छ। अरूले गरेको पुण्य आफुलाई प्राप्त गर्न कठिन हुनेछ। तैपनि यदि मैले पुण्य गरें भने मैले गरे जति दानादि पुण्य भाग, तपाईंलाई पनि दिनेछु । यस बिषयमा तपाई निश्चिन्त रहनुहोस् ।" यति भनी राजाले ऋषिलाई विदा दिई पठाए।

ऋषिश्वर पनि राजाको आश्वासनलाई हृदयंगम गरी आफ्नो आश्रममा फर्केर ध्यान भावना गरी बसे। तदनंतर पद्मावती गर्भवती भइन्। गर्भ दश महिना पूरा भएपछि उनीले एक सुन्दर बालकलाई जन्म दिइन्। उक्त बालकलाई आमाको नामबाट पद्मोत्तर राजकुमार भनी नामाकरण गरियो।

देव सभा

एकदिन राजा मणिचूडले पूर्णिमा दिवसमा मन्त्रीहरु सहित सबै राजकुमारहरुलाई पनि निमन्त्रणा गरी धर्म विषयमा छलफल गरे । यहीबेला चतुर्दिशाका राजा धृतराष्ट्र, विरुल्हक,विरुपाक्ष र वैसवन आदि यी चार दिग्पाल राजाहरु मक्ष मण्डलमा घुमफिर गर्दै साकेत नगरमा आइपुगे। राजा मणिचूडको प्रभावले गर्दा उनीहरुको मार्ग बन्द भएको कारणले दिग्पालहरुले ज्योतिष शास्त्र अनुसार हेर्दा राजा

Downloaded from http://www.dhamma.digital

मणिचूडले धर्मअभ्यास गरिरहेको देखे । अनि ती चारैजना दिग्पालहरु फर्केर देवराज इन्द्रलाई यो समाचार बताउन गए ।

शक्रदेव राजाले पनि आफ्नो देव भूवनमा सबै देवगणहरुलाई निमन्त्रणा गरी आदेश दिए-"भो देवपुत्रहरु ! मक्ष मण्डलमा दयावान महाप्रतापि मणिचूड राजाले दान धर्म गरी अमरावती भुवनलाई प्राप्त गर्ने निश्चित भइसक्यो । अब के कस्तो विध्नहरु हुने हो थाहा छैन ।" यो कुराकानी भई रहेको नै बेला मणिचूड लोक देव सभामा जाज्वल्य भई देखापरे । तर त्यो आलोक कसको हो भनी कुनै पनि देवताले छुट्टाउन सकेन । परिणाम स्वरुप चतुर्मुख ब्रह्मा परिषद बिच उपस्थित भई भन्न थाल्यो-"हे कौशिक ! समस्त प्राणी उध्दार गरी स्वर्गलोक आउन तत्पर भइरहेका त्यस महाराजालाई संहार गर्न आवषयक भइसक्यो ।"

निरंगद योग चिन्तना

यसपछि मणिचूड राजाले त्यस दिन राती निरंगद योग गर्ने बिचार गरी पुरोहित शादिल्य ब्राह्मण र मन्त्री बोलाई आफ्नो मनको कुरो उपाध्याय समक्ष पोखे ।

अनि उपाध्याय ब्राह्मणले राजालाई साहस दिदैं भने-"महाराज ! तपाईंले मनमा चिताएको वडो उत्तम कार्य हो । यसमा मलाई ज्यादै हर्ष लागेको छ । महाराजले यसमा

Downloaded from http://www.dhamma.digital

विधिविधान पूर्ण गरी शास्त्रनुकुल गर्नु भए सुन, चाँदी, हिरामोती, हात्ती- घोडा, रथ, वस्त्र, अन्न, ओछ्यान, सीरक आदि सविन्यानक अविज्ञानक आदि वस्तुहरु चाहिन्छ।

अनि राजाले यो कुरा सुनी मन्त्रीलाई आज्ञा भयो- "सुबाहु ! उपाध्यायले कुन कुन सामग्री मगाएको हो ती सबै तयार गरी एउटा दानशाला पनि बनाइदिनु।"

पाँचजना ब्राह्मणहरुले मागेका पाँच वस्तुहरु

जब दान गर्ने इच्छा गऱ्यो तब पाँचजना ब्राह्मणहरु आई मणिचूड राजासंग पाँच वटा कारणहरु प्रस्तुत गरी धन मागे।

प्रथम ब्राह्मण -

"भो महाराज ! मेरी एउटी छोरी छिन्। उनी तरुणी भइसकी। त्यसैले उनीलाई विवाह गरिदिन चाहन्छु। तर मसंग धन छैन। म अति दरिद्र छु। त्यसैले हजुरसंग अलि धन माग्न आएको छु। कृपा राखी मलाई धन दिई बक्सियोस्।"

दुतिय ब्राह्मण-

"महाराज ! मलाई व्याधि (रोग) ले सताइरहेको छ। औषधीमूलो गर्नको लागि अलि पैसाको खाँचो भइरहेको छ। अनुकम्पा राखी केही धन मिलाई बक्सियोस्।"

Downloaded from http://www.dhamma.digital

तृतीय ब्राह्मण-

"भो महाराज ! मेरो एक्लो छोरो छ । ऋण तिर्न नसकी त्यही एक्लो छोरालाई पनि साहुले बाँधेर लगेको छ । त्यसैले मेरो छोरालाई फर्काएर ल्याउन धनको खाँचो भइराखेको छ । कृपा गरी मलाई आवश्यक भइरहेको धनको व्यवस्था मिलाई बक्सियोस् ।

चतुर्थ ब्राह्मण-

"भो महाराज ! पतिब्रता धर्ममा बसिरहेकी मेरी श्रीमतीलाई चोरले चोरेर लग्यो । अब तिनीलाई फर्काएर ल्याउनु परेको छ । म परें निर्धन व्यक्ति । त्यसैले मलाई पनि अलिकति धन अनुकम्पा राखी दिइ बक्सियोस् ।"

पञ्चम ब्राह्मण-

भो प्रभु महाराज ! मेरो शरीर बुढो भइसक्यो, पंच इन्द्रिय, दुर्वल भइसक्यो, कमाएर खाने, सामर्थ्य छैन । त्यसैले जीवन निर्वाह गर्नको लागि अलिकति धन माग्न आएको छु । दया राखी मलाई धन दिई बक्सियोस् ।

मणिचूड राजा यी पाँचजना याचकहरुको दु:ख पूर्ण कुरा सुनी मनले सहन नसकी स्वर थर थरं काँपी रुन थाल्यो । राजाले विलाप गरेको देखी ब्राह्मणहरुले सोध्न थाल्यो- "किन रोईबक्सिएको ? के हामीलाई धन दिन परेकोले रोईबक्सिएको हो ?"

Downloaded from http://www.dhamma.digital

राजा मणिचूडले भने-"ब्राह्मण ! तिमीहरुलाई धन दिन परेको कारणले म रोएको होइन। तिमीहरुको महादुःख कुरा सुनी मेरो हृदयले थाम्न नसकेर रोएको। तिमीहरुलाई कति धनको आवश्यक छ। त्यति नै लिएर जानु।"

यति भनी राजाले ती पाँच जना याचकहरुलाई चाहिने जति धन सम्पत्ति दान गरी सन्तोष पारी फर्काइ दिए।

दान काण्ड

त्यसपछि मन्त्रीले आवश्यक सामानहरु र दानशाला तयार गरी राजालाई निवेदन गरे-"महाराज! पुरोहितले भन्नु भएको सबै सामाग्रीहरु तयार भइसक्यो।"

यसपछि अयोध्या नगरका राजा दुर्खेसह (दुर्पसह) सहित सबै राज महामन्त्रीहरु र श्रमण-ब्राह्मण - याचकादिहरुलाई सुचि पत्र पठाइयो। सूचिपत्र अनुसार सबै यथा समय निरंगद कार्यमा सहभागी हुन आए। उपस्थित सबै राज मन्त्रीहरुलाई बिशेष स्वागत गरी आश्वासन दिइयो। अनि राजा पद्मावती सहित यज्ञशालामा गई ब्रह्मरथ पुरोहितद्वारा शास्त्र अनुकुल यज्ञ गराई याचकहरुलाई चाहे जति धन द्रव्यहरु दान दिई बीस दिन सम्म निरन्तर दान प्रदान गरिरहे।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

भेषधारी राक्षस

मणिचूड राजाको दानको प्रभावले शक्रदेवको आशन तातियो । फलस्वरुप इन्द्र चुप लागेर बस्न सकेनन् । अनि राजाको दान दिने इच्छालाई परीक्षा गर्नु पऱ्यो भनी एक्काइसौं दिनको प्रभात कालमा अमरापुरबाट तल झरी महाभयानक राक्षसको भेष धारण गरी आहुती अग्निकुण्डलमा जाज्वल्य हुने गरी प्रकट भयो । राजाको अनुहार हेरी, जीब्रो निकालेर मुख आँ गर्दै र हाँस्दै अति डरलाग्दो रुप देखाउन थाल्यो । राक्षसको विरुप अनुहार जनताले देखी उनीहरु डरले भयभित हुँदै आँखा तरी त्रसित बन्दै चतुर्दिशामा भाग्न थाले । राक्षसले पनि राजा सम्मुख रही हात मल्दै भन्नथाल्यो -"दानवीर मणिचुड राजा ! म धेरै टाढाको देशबाट हजुर समक्ष आएको छु । यसको प्रमुख कारण अरु केही होइन धेरै दिन भयो मलाई आहार प्राप्त नभएको । भोक प्यासले अति पीडित छु म । प्यास मेटाउनको लागि मलाई अघाउने गरी आहार दिनुहोस् ।

राजाले राक्षसको कुरा सुनी कर्मचारीहरुलाई बोलाइ आज्ञा भयो -" अहिले आइरहेको यस राक्षसलाई एकसय पचास पाठी चामलको भात पकाई सागपात तरकारी सहित इच्छा पूरा हुने गरी खुवाउनु ।"कर्मचारीहरुले राजाहरुले हुकुम भए जस्तै खाना तयार गरी राक्षस सम्मुख एकरास खाना (भात, तरकारी) राखिदिए । तर राक्षसलाई भने चित्त बुझेन ।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

चित्त नबुझेको राक्षसले राजालाई भन्यो -"महाराज ! म मांसाहारी भएकोले अन्न भोजनले सन्तुष्ट हुन सक्दिन । मांस भक्षण व्याघ्रलाई घाँस अगाडि राखेर पनि सन्तोष हुन्छ र ? यदि तपाईंले याचकको इच्छा पूरा गरी खुवाउने प्रतिज्ञा गर्नुभएको छ भने रगत मासु राखी सन्तोष पूर्वक खाना खुवाउनुस् , होइन भने तपाईंको प्रतिज्ञा भंग हुनेछ । ल खुवाउने इच्छा छ कि विदा दिनु हुन्छ ? खुवाउन सक्नु हुन्छ भने भन्नुहोस् होइन भन्ने सक्दिन भन्नु पर्‍यो । यहिंबाट म निराश भई फर्कने छु ।"

राक्षसको यस्तो कटुवचन सुनी राजाको मनमा ताप भई मनमनै सोच्न थाल्यो -"अहो ! मलाई कस्तो संकष्ट आइपरेको यो ? विना मांस यो सन्तोष हुने भएन । प्राणी हत्या नगरीकन भने मांस प्राप्त गर्न सकिन्न । अब म कसरी हिसांबाट बची यसलाई सन्तोष गरी पठाउने होला ?" राक्षस भने उफ्रीउफ्री महाशब्द निकाली चिच्याउन थाल्यो -"अति विलम्ब नगर्नु , खुवाउने नै हो भने छिट्टै खुवाउनु ।" त्यही समयमा देव दैत्यहरुको महा संग्रामको कारणले थुप्रै प्राणीहरुको मृत्यु भएको घटना संझना आयो राजालाई । अनि मृतक व्यक्तिको मासु ल्याई राक्षसको अगाडि राखिदियो । यो देखि राक्षस झन रिसाउँदै कराउन थाल्यो -"बढि नजिस्कानु है मलाई, मृतक प्राणीको मांस कहिले पनि भोजन गर्दिन मैले ।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

खुवाउने नै हो भने तातो तातो मासु र रगत खुवाउनु। होइन भने यहिं मैले प्राण त्याग गर्नेछु। महान पुण्य कार्य गर्नेछु भनी प्रतिज्ञा त गऱ्यो। यदि प्रतिज्ञा सफल गर्ने इच्छा सत्य हो भने जुनसुकै उपाय गरेर भएपनि ताजा मासु खुवाउ। विलम्ब गर्न पाउँदैनौ। भोकाएको कारणले नै मेरो मृत्यु हुन लागेको छ। मेरो मृत्यु हुनु अगावै मासु र रगत अघाउने गरी खुवाउनु।"

राक्षसको लागि देह त्याग

मणिचुड राजाले राक्षसको लागि देह त्याग गर्ने विचार गरी मनमनै सोच्न थाल्यो-"हाडैहाडले सजिएको र नशा, मासु,रगत,पसिना, सिंगान र खकारले लेपन गरिराखेको यस अपवित्र शरीरको लागि किन माया र ममता राखिरहने ? एकदिन त अवश्य पनि छोडेर नै जानु पर्छ , क्षण भरको शरीर त हो नि यो। सम्यक सम्बोधि ज्ञान प्राप्त गर्नको लागि दुष्कर चर्या नगरीकन सफल हुने अवश्य पनि होइन। त्यसैले तिमीले आफ्नो प्रतिज्ञा पूर्ण गर्ने ध्येय छ भने मूत्र आदि अपवित्र पदार्थहरुले भरिएको यस शरीरको माया नगर्नु। आफ्नो देह पनि सफल हुने, प्रतिज्ञा पनि पूरा हुने , देव मनुष्यहरु बिच उपहास हुन नसकिने उपाय अपनाउनु पऱ्यो। यदि तिमी परि-पूरक हुने हो भने अहिले नै यस ठीक विचार लाई अपनाउनु पऱ्यो भनी आफ्नो मनलाई निश्चिन्त रुपले बोध गरी राक्षसलाई भन्यो -

Downloaded from http://www.dhamma.digital

हे सुमित्र राक्षस ! तिमी निराश नहुनु । तिम्रो इच्छा पूरा गर्नको लागि र मेरो प्रतिज्ञा पनि पूरा गर्नको लागि मेरो यस शरीरलाई नै संकल्प गरिसकें मैले । अलिकति बिलम्ब हुन पुगेकोमा रिसानी माफ पाउँ । अवश्य पनि मेरो शरीर भक्षण गराउने भएँ ।" यति भनि राजाले कसाहीं बोलाउन पठाए। कसाहीं राजाको आज्ञा पालन गरी राजाको अगाडि आई विन्ती गरेर बसे । अनि राजाले आज्ञा भयो-"हे साही ! मेरो गर्दनमा बढि रगत निस्कने नशा निकाली यहाँ अगाडि बसिरहेका राक्षसको मुखमा राखिदिनु । यसको इच्छा पूर्ण हुने गरी मेरो रगत खुवाईदिनु ।"

राजाबाट यस्तो हुकुम सुनेपछि कसाहींको हृदय कम्प भई हात खुट्टा थरथर काँप्न थाल्यो । डराउँदै उसले क्षमा याचना गर्नथाल्यो-"भो प्रतापि धर्मात्मा राजा ! मलाई यस्तो आज्ञा नगरिबक्सियोस् । हजुर जस्तो राजालाई हत्या गरि सकेपछि मलाई समस्त लोकले के भन्ला ? फेरि मत नरकबाट माथि उम्किन नै पाउने छैन । कृपया मलाई अनुकम्पा राखी मबाट यस्तो कार्य नगराईबक्सियोस् ।"

कसाहिँबाट कार्य पूरा नहुने देखेर आफैले तरबार उठाएर आफूलाई प्रहार गर्न खोजे । राजाले यस्तो गर्ने बित्तिकै पृथ्वी कम्प हुन थाल्यो । आकाशबाट देव गन्धर्वहरुले हेरिरहे । प्रजागणहरुले खूब दुःख माने । पद्मोत्तर राजकुमार

Downloaded from http://www.dhamma.digital

र पद्मावती रानीले राजाको पाऊ समाती विलाप गर्दै यसरी शोक गरे-

पद्मोत्तर र पद्मावतीको शोक

पद्‌मोत्तर-

"भो बुबा ! तपाईं आफ्नो शरीर हत्या नगर्नुस् र यस्तो कार्य गर्नु भयो भने हाम्रो के गति होला ? हामीले राज्य कसरी सम्हाल्ने ? तपाईं नै रहेन भने प्रजागणहरुको कस्तो हालत हुन्छ होला ? बुबा ! प्रजाहरु प्रति दया राख्नुहोस् ।

पद्मावती-

"हे नाथ प्रभु स्वामी ! म अबला नारी जातिलाई के गर्न लाग्नु भएको यो ? मेरो मनले सहन सकिन । तपाईं विना कसरी म यस राज्यमा बाँचिरहनु ? संसारमा (विवाहित) नारीजातीहरुलाई श्रीमान् विना बाँचिरहनुको कुनै प्रयोजन रहन्न । प्रभु स्वामी ! यस राक्षस हाम्रो महान कार्य ध्वंस गर्नको लागि नै आएको हो । आफ्नो प्राण हत्या नगर्नु होला । यदि हजुरले प्राण हत्या गरिबक्स्यो भने आहुतीमा हाम्फालेर मैले पनि प्राण त्याग गर्नेछु, प्राणनाथ ! यस्तो कार्य नगरिदिनु अनुरोध गर्दछु ।"

यी दुबै (आमा छोरा) को शोक शान्त गर्नको लागि मणिचुड राजाले यसरी उपदेश दियो -

Downloaded from http://www.dhamma.digital

"प्रिय पद्मावती ! तिमीले आफ्नो हत्या नगर्नु । संसार मा जन्म लिने जति प्राणीले एकदिन मर्नु नै पर्छ, त्यो बेला प्रिय र अप्रिय दुवै व्यक्ति संग विछोड भैहाल्छ । आज मैले अनुत्तर सम्यक सम्बोधि ज्ञानको लागि (मेरो शरीर) अर्पण गरिसकें । तिमीहरुले मेरो महान दान कार्यमा विलाप गरी विघ्न बाधा नपुर्‍याउनु ।"

यति भनी राजाले आफ्नो गर्दनमा तरवारले रेटी राक्षसको मुखमा रगतको धारा वगाईदियो । रगत मात्र हैन मासु समेत काटेर खुवाइयो राक्षसलाई । जब राजा अति वेदनाको कारणले मुर्छित भयो, राजाको मुर्छित शरीर देखेर प्रजागणले शोक थाम्न नसकी धेरै विरह गरे । त्यसदिन सारा नगरबासीहरुबिच रुवाबासी चलिरह्यो । महारानीले पनि आफ्नै शीर र छातीमा पिटी पिटी राजाको शरीरमा अंकमाल गरी रुँदै यसरी कराउन थालिन्-"स्वामी ! म अबला नारी जातीलाई अनाथ गर्न लाग्नु भयो । मेरो बुबा भवभुति ऋषिश्वर संग हजुरले के प्रतिज्ञा गर्नु भएको थियो ? यस्तो घटना होला भनी मैले सपनामा पनि सोचेकी थिइन । अब म कसको सहारामा बाँच्ने ? दिशा विदिशा छुट्टाउन पनि सकिन मैले । कहाँ जाउँ र कता बसुँ । जाने ठाउँ पनि कतै छैन अब यही उज्ज्वल आहुतीमा हाम्फालेर मर्छु ।"

Downloaded from http://www.dhamma.digital

यसरी विलाप गरिरहेको स्वरले मुर्छित राजा मुर्छाबाट बिउँभे । होश आउने बित्तिकै बिस्तारै उठी राक्षसको इच्छा पूर्ति भयो कि भएन भन्ने मनमा लिई आफ्ना शरीरमा बाकीरहेका मंस खानु भनी राक्षसको अगाडि आफ्नो देह अर्पण गरे ।

जब राजाले आफ्नो सक्कली दान चेतना अगाडि प्रस्तुत गरे तब राक्षसले राजालाई निलेरै पठाउने जस्तो गरी अंकमाल गरी भने-महाराज ! म राक्षस होइन । तपाईंको दानपारमीलाई परीक्षा गर्नको लागि मात्र मैले राक्षसको नकाव लगाएर आएको थिएँ । म वास्तवमा देवराज इन्द्र हुँ । तपाईंको दान पारमीलाई परीक्षा गरिसकें मैले । तपाई देखी अति सन्तुष्ट छु म । अब तपाईले म संग के माग्ने इच्छा छ मागनुस् ।

Dhamma.Digital

देवेन्द्रको यस्तो कुरा सुनी मणिचूड राजाले भने-

"हे कौशिक ! मलाई स्वर्गलोक, ब्रह्मलोक आदिको इच्छा छैन । चक्रवर्ति राजा भई सुख विलासिता भोग्ने इच्छा पनि छैन । केवल मलाई त जगत प्राणी उद्धार गर्नको लागि सम्यक सम्बोधि ज्ञान प्राप्त गरी निर्वाण पद प्राप्त गर्ने इच्छा मात्र छ । यसलाई नै प्रार्थना गरेर मात्र मैले दान गरेको हुँ । यस दानको प्रभावले अनुत्तर ज्ञान प्राप्त होस् ।"

Downloaded from http://www.dhamma.digital

राजाको इच्छा देवराज इन्द्रले पूरा गरिदिन सक्ने त होइन । त्यसैले इन्द्रले "सद्योवर"भन्ने औषधी मणिचुड राजाको शरीरमा लेपन गराई धर्मानुशासन गरी आफ्नो भुवनमा फर्के । बोधिसत्वको शुध्द दान पारमी चेतनाको प्रभाव र इन्द्रको औषधीको प्रभावले पनि मणिचुड राजाको घाइते शरीर विस्तारै तन्दुरुस्ट र हृष्टपुष्ट हुँदै गए । जन परिषदहरु लगायत राज परिवार पनि हर्षित र आश्चर्य चकित बने ।

घोडा-हाति दान

त्यसपछि निरंगदशालाबाट बाहिर आई राजाले असंख्य याचकहरुलाई धन-द्रव्य दानदिँदै आफ्ना अति प्रिय घोडा-हात्ति पनि ब्रह्मरथ पुरोहितलाई दान दिए । पुरोहितलाई दान दिएको कारणले दुर्खेसह राजाको चित्त दुखेछ । त्यसैले उनले मणिचुड राजा प्रति द्वेष भाव राखी प्रश्न गरे-"तपाईंले पुरोहितलाई घोडा-हात्ति दान दिनु त भयो । तर यी घोडा-हात्ति उसको लागि केही प्रयोजन हुँदैन । उसलाई दिनु भन्दा त मलाई दिएको भए कति काम लाग्थ्यो ।

मणिचुड राजाले दुर्खेसह राजालाई नरम बचन प्रयोग गरी भने- भो मित्र राजन ! मैले ब्राह्मणलाई घोडा-हात्ति (विना कारण) त्यसै दान दिएको होइन । उसले आशा गरिराखेको कारणले मात्र उसको आशा पूर्ण गरिदिएको हुँ ।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

अब मेरो मनोरथ पनि पूर्ण भयो । दान दिइसकेको पदार्थ फिर्ता लिने चलन पनि छैन , मैले दिएको म आफैले फिर्ता लियो भने मेरो दानको फल महत्वपूर्ण हुँदैन । यस बिषयमा तपाईं शान्त रहनुहोस् ।"

यति भनी भव भूति ऋषिलाई आमन्त्रण गरी मैले गरेको दानपुण्यको भाग स्वीकृत गर्नुहोस् भनी पुण्यानुमोदन गरिदियो । अनि भवभूति ऋषि हर्षित भई राजालाई कल्याण होस् भनी आशिर्वाद दिई आफ्नो आश्रममा फर्की ध्यान भावनादि गरी बसे । राजाले पनि आफ्नो आवश्यक कार्य पूर्ण गरी राजदरबारमा जान तयारी गरे ।

पुत्र र भार्या दान

यहि समय वाहिक ऋषि आई मणिचुडराजालाई भने "भो दानवीर ! तपाईंको प्रिय पुत्र र प्रिय भार्या दान लिने आशा राखी आएको छु । मेरा आचार्य मारिचिले मलाई चतुर्वेद सिकाइदियो । अब गुरु दक्षिणा दिनको लागि पद्मावती र पद्मोत्तर राजकुमार दान मागिरहेको छु । कृपया सन्तोषपूर्वक दान दिनुहोस् ।

जब वाहिक ऋषिले यसरी याचना गरे, तब राजाको मनमा के गरुँ कसो गरुँ भइ केही क्षण आफ्नी श्रीमती र छोराको अनुहार हेरी विचार गरे-" म विना यिनीहरुको प्राण

Downloaded from http://www.dhamma.digital

रक्षा हुन कठिन हुनेछ । अब के गरे यिनीहरुको रक्षा हुने होला ?"

राजाको यस्तो हालत देखि पद्मावतीले भन्न थालिन्- "भो प्रभु स्वामी ! छोरा र मेरो विषयमा निश्चिन्त होइबक्सियोस् । तपाइंले आफ्नो दान पारमि पुऱ्याउने हो भने त्यो कार्य यही ब्राह्मणलाई सुम्पिबक्सियोस् । यसमा हामी प्रसन्न हुन्छौं ।"

रानीले यसरी अश्वासन दिए पछि राजाको मन प्रशन्न भयो । अनि राजाले ब्राह्मणलाई अगाडि राखी दाँया हातले सुवर्ण कलस लिई बायाँ हातले पुत्र र भार्या लिई वाक्य पढ्न लगाई ब्राह्मणलाई दान दियो । यसरी दान दिई सकेपछि ६ प्रकारले पृथ्वी कम्प भयो । देव गन्धर्व मनुष्य आदिको महा कल्लोल शब्द निस्कियो । अनि बाहिक ऋषिले रानी र राजकुमार दुबैजनालाई भन्यो -"लौ हिंड अब तिमीहरु दुबै जना मेरा दास दासी भइसक्यौ । अब तिमीले मेरो सेवा गर्नु भनी हात सामाती ताने । यसरी तानेपछि पद्मावतीको चित्त दुख्यो ।

उनीले सोचिन्-"हरे ! अब मैले मेरो स्वामीलाई कसरी छोडेर जाने ? धिक्कार यो मेरो कर्म । आफ्नै स्वामीसंग विछोड भएर बस्नु पर्ने । अब मेरो स्वामीको अनुहार कहिले हेर्न पाउने होला ? मलाई आफ्नो स्वामीको अनुहार हेर्न पुगेको छैन ।"

Downloaded from http://www.dhamma.digital

रानीले रुँदै, विलाप गर्दै ऋषिश्वरलाई यसरी भने- "भो ऋषिश्वर ! मेरो स्वामी महाराजाको अनुहार मैले आज एकदिन बाहेक हेर्न पाउने छैन । त्यसैले आज एकदिन यहिं बसेर भोली मात्र यहाँबाट हिंडे पनि हुँदैन ?"

तर वाहिक ऋषीले उनको (रानीको) अनुरोध स्वीकार गरेनन्। ऋषिले आफ्ना अनुरोध स्वीकार नगरे पछि पद्मावतीले राजासंग बिदा लिई रुँदै ऋषि संगै मारिची ऋषिश्वर समक्ष पुगे । ऋषिश्वरको आज्ञा शिरोपर गरी दास-दासीले जस्तै जीवन विताई रहे ।

मणिचुड राजाले पनि आफुले निमन्त्रणा गरिराखेका राज अमात्यहरुलाई हिरण्य आदि दिई मर्यादापूर्वक सबैलाई विदावादि दिई आफ्नो राजदरबारमा फर्के ।

घोडा-हाती दान विषयमा युद्ध

दुर्खेसह राजाले पनि आफ्नो देशमा गई आफ्नो मन्त्रीसंग सल्लाह गरी घोडा हात्तीको लागि साकेत नगरका राजा मणिचुड समक्ष दूत पठाए । दूत गई राजा सहित मन्त्री मण्डलमा यसरी भने -

"भो दानपति महाराज ! दुर्खेसह राजाले आज्ञा हुनु भएको छ , तपाइंको उहाँ संग मित्रता छ भने तपाईंले दान दिनु भएको हात्ती घोडा ब्राह्मणसंग फिर्ता लिई दुर्खेसह

Downloaded from http://www.dhamma.digital

राजालाई दिनुस्। होइन भने दुर्खेसह राजाले युद्ध गरी हात्ति सहित देश कब्जा गरी लिनेछ। लौ त महाराज यसमा तपाईंको के कस्तो राय हो, भन्नुहोस्। घोडा हात्ति नै दिने हो कि युद्ध गर्ने हो। यसबारेमा छिटो प्रत्युत्तर दिनु पर्‍यो। म गई त्यहि अनुसार भन्नेछु।"

यो कुरो सुनी सुवाहु मन्त्रीले रिसाउँदै भने- "अरे दूत! तिम्रो राजासंग लडाइँ गर्ने शक्ति कतिको रहेछ। ती सबै शक्ति बलियो पारी आउन भनिदिनु, होइन भने दूर देशमा भागेर बस्नु पर्ने छ भनी भनीदिनु।" यति भनि दूतलाई फिर्ता पठाइदियो। यति कुरा सुनी दूत फर्केर गई आफ्ना राजा दुर्खेसहलाई सबै हाल खबर वृतान्त सुनाए। सुबाहु मन्त्रीले दूतलाई यति भनेर पठाउने बित्तिकै मणिचूड राजाले आज्ञा हुनु भयो- "हे मन्त्री! दुर्खेसह राजा प्रति क्रोध गरी लडाईं गर्ने कुरा नगर्नु। लडाई गर्‍यो भने बाघ पनि मर्ने वन पनि सखाप हुने कार्य भई दुबै तर्फ ध्वंस हुन जानेछ। धेरै समय रहन पाउने संसार होइन यो। वेकारमा किन संग्राम गरिरहने? वरु तिमीले दान दिइसकेका घोडा हात्ती फिर्ता लिदैनौ भनेको भए उत्तम हुने थियो।"

उता अयोध्या नगरमा पनि दुर्खेसह राजा रिसाउँदै लडाई गर्नको लागि आवश्यक युद्धका सामान तयार गरी युद्ध सेवाहरु बटुली साकेत नगर बाहिर चारैतर्फ घेरा हाली बसे।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

राजा मणिचुडले प्रासादको बुर्जाबाट हेरेको बेला नगर बाहिर चारैतर्फ सेनाहरु देखे । अनि सुबाहुं मन्त्रीसंग यसको कारण सोध्दा मन्त्रीले भने -"महाराज ! हामीहरुसंग लडाई गर्नका लागि यिनीहरु आइरहेका छन् । हजुरले मलाई अनुमति मात्र बक्सियोस्, उनीहरुसंग युद्ध गरी लडाई गर्न आएका सबै योद्धालाई खड्गले चकनाचुर पारी दुर्खेसह राजालाई पाता कसेर ल्याइदिनेछु ।"

यो कुरा सुनी मणिचूड राजाले भन्यो -"हे मन्त्री ! अरुको लागि मैले आफ्नो रगत र मासु त त्याग गरें भने एउटा हात्तिको कारणले त्यतिका मानिसहरुको रगत बगाउने कार्य गर्नको लागि तिमीहरुलाई कसरी अनुमति दिउँ ? यसको वदला हाम्रो ब्राह्मणलाई चित्त बुझ्ने तारिकाले हिरा, मोती, आदि दिई हात्ति फर्काएर लिऔं । अनि त्यस हात्ति राजा दुर्खेसहलाई नै दिएर पठाउने कुरामा मात्र मेरो अनुमति छ । अहंकार, अभिमानी भई झगडा गर्ने कुरा नै नउठाउने । शान्त हुने गर । क्रोधलाई अक्रोधले जित्नु, अशान्तिलाई शन्तिले जित्नु ।"

राजाको यस्तो उपदेश सुनेर मन्त्रीलाई के गरुं कसो गरुं भयो । राजाको उपदेशलाई ग्रहण गरी आफ्नो रीसलाई आफैले नाश गरेर पठाए ।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

त्यसपछि राजालाई संसार प्रति वैराग्य भाव उत्पन्न भई यसरी विचार गरे-"धेरै वर्ष बाँचिरहन पाउने संसार होइन यो। पानीको बुलबुल जस्तै एकदिन मर्णान्त भएर जानुपर्ने यो अनित्य संसारको किन माया र राज्यको भोग विलास पनि मन परेन। अब त म वनबास गई योग ध्यान गर्नुपऱ्यो।" यति सोची सुस्केरा हाल्दै आकास तर्फ हेऱ्यो। त्यहाँ ४ जना प्रत्येक बुद्धहरुले राजाको चित्तलाई अध्ययन गरिराखेका रहेछन्। यो कुरा थाहा पाइ राजाले उहाँहरुलाई विन्ति गरी यसरी प्रार्थना गरे-

"भो महात्रृषी मुनीहरु ! म उपर अनुकम्पा राख्नुहोस्।" यति भनी आफ्नो दुःखका भावनाहरु पोखी प्रपंचबाट छुटेर जानको लागि प्रार्थना गरे। यसरी प्रार्थना गर्ने वित्तिकै प्रत्येक बुद्धहरुले भन्नुभयो-"महाराज ! तिमीले केही पीर लिनु पर्दैन। तिमी प्रतिनै दया राख्दै आइराखेका छौं। अब तिमीले ध्यान गरेर सुखपूर्वक रहनु।" यति भनी प्रत्येक बुद्धहरुले राजाको मनलाई धैर्य दिई उनलाई एक रमणीय वन भूमीमा लानुभयो। उहाँहरु सबै आ-आफ्नो स्थानमा फर्कनु भयो।

राजा मणिचूड त्यो बेला देखि ध्यान भावना गरी जंगलको सुख अनुभव गरिरहे। उनको मैत्रीले जंगलबासी बाघ, भालु, सिहं आदि अनेक जन्तुहरु बीच एक आपसमा प्रेम भाव बढी कसैले कसैलाई पनि हिंसा र हत्या गरेनन्।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

राजर्षि मणिचूडलाई परीक्षा

एकदिन । राजर्षि मणिचूडलाई परीक्षा लिनको लागि गौतम ऋषी हिमालय आसपास बसिरहेका उनी समक्ष आई भने-"महाराज ! किन यस्तो अनकन्टार वनमा रहनुभएको ? यहाँ भयांनक जन्तुहरु छन्। यस्तो डरलाग्दो निरंजन वन बिच बसी किन दुःख भोग गर्दै हुनुहुन्छ ? विशाल राजैश्वर्य त्याग नगर्नुहोस्। प्रजाहरुलाई प्रतिपालन गरी साकेत नगरको बैभव भोग गरेर बस्नुस्। यसरी यौवन अवस्थामा राजपात छाडी दुःख भोग नगर्नुस्।"

राजा मणिचूडले प्रत्युत्तर दिंदै भने- "भो ऋषि ! तपाइंसंग त्यति पनि ज्ञान छैन ? के कुरा गर्नु भएको ? संसारमा जरा दुःख, ब्याधि दुःख र मरण दुःख छ । भव दुःखबाट मुक्त हुने र दुःखको समूह भइरहेको राज्यैश्वर्य अब मलाई चाहिएको छैन । मलाई त यहिं सुख शान्ति प्राप्त भईरहेको छ।"

राजाको कुरा सुनी ऋषि सन्तोष भई आफ्नो आश्रममा फर्के ।

यसपछि साकेत नगरमा मणिचूड राजासंग वियोग भएको कारणले सकल प्रजालाई अपशोच भयो। राजा नभएको देशमा कुनै शोभा हुँदैन । अब कसलाई राजा बनाउने होला भनी विचार गरेर हेर्दा पद्मोत्तर राजकुमारलाई नै राज्य दिनु

Downloaded from http://www.dhamma.digital

पर्ला भनी सर्व सम्मतिबाट सल्लाह गरी असंख्य धन दिई मारिची ऋषी समक्ष पठाए। मारिची ऋषीलाई थुप्रो धन दिई पद्मोत्तर राजकुमारलाई फिर्ता ल्याई राज्याभिषेक पनि दिए।

साकेत नगरमा संग्राम

राज्यभिषेक दिएर कति दिन पनि नबित्दै युद्ध आरम्भ भयो। सुबाहु मन्त्रीले शत्रु दुष्ट राजालाई संहार गर्नको लागि युद्ध सामग्री तयार गरी सबै सैन्यहरुलाई शस्त्र-अस्त्र दिई अनेक प्रकारका बाजा बजाउन दिई पद्मोत्तर राजा अगाडि राखी दुश्मन राजासंग युद्ध गरे। युद्ध गर्दा गर्दै पछि दुर्खेसह राजा तर्फ थुप्रै सैन्यहरु मृत्यु भए। युद्ध भूमीमा रगतको भेल बग्यो। दुर्खेसह राजा झन्झन् क्रोधित बन्यो। क्रोधले पागल बनेका राजा दुर्खेसहले पद्मोत्तर राजालाई राक्षसले जस्तै क्रोधित आँखाले हेर्‍यो र बाघले लखेटे जस्तै लखेट्यो। अन्त्यमा आफै असमर्थ बनी निराश भई भाग्यो। त्यसपछि पद्मोत्तर राजाले बाँकी रहेका दुश्मन सैन्यहरुलाई घाँटी अँठयाउँदै, हात खुट्टा भाँच्दै सम्पूर्ण दुश्मनहरु हटाई आफ्नो देशलाई कब्जामा घेरी जयगान गाउँदै प्रजाहरुलाई सुख आनन्द दिँदै राम्ररी राज्य संचालन गरेर बसे।

Downloaded from http://www.dhamma.digital

राजर्षि मणिचूडलाई दुतिय परीक्षा

त्यसपछि इन्द्रले मणिचूडको चित्त परीक्षा गर्नको लागि देवपुत्र एउटा बोलाई कुरा सिकायो-"हे पुत्र ! तिमी मारिची ऋषि समक्ष गई पुष्प वनमा फुल टिप्न आउने पद्मावतीलाई समाती राजर्षि मणिचूड रहने गरेको हिमाल वनमा लगी दुःख दिने।"

देवपुत्रले शिकारीको भेष लिई मारिची ऋषिको पुष्प वनमा बस्न आए। तदनुसार पद्मावती नित्य पूजाको लागि फुल टिप्न आइन्। उनी आउने वित्तिकै देवपुत्रले उनको कपाल लुछ्दै लछारपछार गरी लग्यो। अनि रानी भयभित भई थरथर काँमी यसरी चिच्याइन् -"मलाई कसले रक्षा गर्न आउँछ ? हे दैव ! म अभागिनी नारीलाई बाघले समाते जस्तै समात्न लगाई दुःख कष्ट भोगिरहन पऱ्यो। हरे ! मेरा दयासागर स्वामी आज कहाँ बसिरहनु भएको होला, त्यस्ता दयानिधि महाराजकी पत्नीलाई आज चण्डाल शिकारीले सास्ती गराएर बस्नु पऱ्यो। भो प्रभु स्वामी ! तपाई कहाँ हुनुहुन्छ ? म अनाथ नारीलाई रक्षा गर्नु।"

यति भनी जंगल थर्किने गरी विलाप गरि रहिन्। बन थर्केकोले यो के शब्द आएको होला भनेर मणिचूडले आश्रमबाट उठी बाहिर आई ध्यानपूर्वक सुनिरहे। कोही महिलाले विरह गरी राजाको गुण स्मरण गरी मद्दत मागिरहेको राम्ररी सुनेपछि

Downloaded from http://www.dhamma.digital

मणिचूडले विचार गरे-"यी को होलान् यस्तो अनकन्टार जंगलमा विलाप गर्दै मलाई स्मरण गरिरहने व्यक्ति ? केही दु:ख आइपरेको कारणले नै होला यिनले मलाई सम्भिरहेकी"। यति विचार गरि मणिचूडले यसरी धैर्य दिंदै भने-"तिमी को हौ ? तिमीलाई रक्षा गर्नको लागि म आउँदैछु। तिमी डराउनु पर्दैन।"यति भन्दा भन्दै शब्दको शुरमा उनी पद्मावती नजिक आइपुगे। अनि पद्मावतीले आफ्नो स्वामीको पाउ परी यसरी विलाप गरिन् -"स्वामी ! तपाईले मलाई सम्झनु भएको छ ?म र पुत्रलाई दान दिनु भएको बेला म विना स्वामीको प्राण स्थीर रहने छैन भनी आज्ञा हुनु भएको थियो। अब त्यो वचन के भयो ? स्वामी, भैगो अब त्यो गइसकेको कुराहरु। अब देखि हाम्रै राज्यमा फर्कौं। क्षेत्रिय वंशको रुपमा रहेकी तपाईंकी भार्या मलाई यस्ता चण्डाल शिकारीले दु:ख र पीडा दिलाई रहनु पऱ्यो। भो प्रभु स्वामी ! मलाई यस दु:खबाट मुक्त दिलाई दिनुहोस्।"

पद्मावतीको पीडायुक्त यस निवेदन सुनी राजर्षि मणिचूडले शिकारीलाई भने-"हे भद्रमुख शिकारी ! तिमीले यस नारीलाई हरण गर्न अयोग्य छ। यी नारी काश्यप गोत्र मारिची ऋषिकी दासी हुन्। त्यस ऋषिले थाहा पाउने वित्तिकै तिमीलाई भष्म गरिदिने छ।" यति भनी धम्की र त्रास देखाई भगाएर पठाइदियो। त्यसपछि पद्मावतीलाई धैर्य दिंदै भन्यो-

Downloaded from http://www.dhamma.digital

"पद्मावती ! विलाप नगर्नु । सबै प्राणीको हालत यस्तै हो । पहिला र अहिले दुःख सुख भोग गरिरहनु पर्ने सबै सांसारिक स्वभाव नै हो । रोई कराई हिंड्दैमा दुःखबाट मुक्त हुने होइन । यसरी शोक सन्ताप हुन्छ भनेर नै सुख अभिलाषा त्याग गरी तपोवन आएँ । पद्मावती तिमी र म छुट्टिन पऱ्यो भनी दुःख नमानु । लामो अवधि सम्म संगै जीवन विताउन पाउँदैनौं हामीले । आज हो कि भोली हो यस्तै भन्न सक्ने देह होइन यो । त्यसैले मारिची ऋषि समक्ष फर्कनु ।" यसरी मणिचूडले आफ्नी श्रीमती पद्मावतीलाई बिदा दिई पठाए । यतिकैमा एक व्यक्ति आई मणिचूडलाई काम बिशेषमा भुलाउने उद्देश्यले भन्न आयो -"हे मणिचूड ! तिमी अवश्य पनि सुखावती भुवनमा बास गर्नेछौं । विस्मात् गर्न पर्दैन । अनाथ अवला नारीलाई दुःख-कष्ट नदिनु । उनी उपर स्नेह राख्नु । अनकन्टार जंगलमा रही किन दुःख भोगिरहनु हुन्छ ? जानुस् आफ्नो राज्य एश्वर्य सुख विलासिता भोग्नु ।" त्यस व्यक्तिको यस्तो कुरा सुनी मणिचूडले भन्यो-"हे पापी मार ! तिमी को हौ ? तिमीले मलाई काम बिषयमा भुलाउने कुरा गर्दछौ ? तर तिमीले मलाई काम बिषयमा भुलाउन सक्दैनौ । जाऊ तिमी आफ्ना स्थानमा ।"मणिचूडको यो कुरा सुनी त्यस व्यक्ति आफ्ना हार स्वीकारी फर्के । पद्मावती पनि गहभरि आँसु

Downloaded from http://www.dhamma.digital

पारी मारिची ऋषी समक्ष नै फर्के । मारिची ऋषीले पनि पद्मावतीको दु:खलाई बुझी उनीलाई बिदा दिई साकेत नगर तर्फ फर्काइदिए । पद्मावती आफ्नै राज्यमा फर्की सुखपूर्वक रहन थालिन् ।

अयोध्या नगरमा दुर्भिक्ष

त्यसपछि अयोध्या नगरमा दुर्भिक्ष भई असंख्य जनजातिहरुको मृत्यु भयो । जनसंख्या दिन पर दिन घट्दै गएकोले दुर्खेसह राजाले के उपाय गरेमा सुभिक्ष होला भनी विचार गरे । परिणाममा मणिचूड राजाको शिरोमणि ल्याई मणि डुबाइएको पानी छर्किदिएमा अवश्य पनि देशमा सुभिक्ष हुने सम्भावना छ भनी विचार गरी पाँच जना ब्राह्मणहरुलाई बोलाई यसरी भने - "पुरोहितहरु ! तपाईहरु हिमालय जानुभई मणिचूडको शिरोमणि मागेर ल्याइदिनुस् ।"

यही समय मणिचूड हिमालय आश्रम त्यागगरी वर्तमान मणिचूड नाम गरिएको स्थानमा आइरहेको थियो। यस स्थानमा आएदेखि उहाँको मनमा दान दिने इच्छा जागिरह्यो। एक दिन उहाँको मनमा यस्तो विचार उत्पन्न भइरह्यो-" कोही आई मेरो शरीरमा रहेको चीज मागेको खण्डमा सर्वाङ्ग दान दिएर पठाउने छु ।" यति कुरा सोची आफ्नो आसनबाट उठी चारैतर्फ हेरी रहनु भयो। यहीबेला पाँचजना ब्राह्मणहरु त्यहाँ आइपुगे। ती पाँचजना ब्राह्मणहरु आइरहेको देखि मणिचूड

Downloaded from http://www.dhamma.digital

राजाले उनीहरुलाई आश्रममा लगी मर्यादा पूर्वक फलफूल आदि खुवाई आदरपूर्वक सोध्नु भयो-"भो ब्राह्मणहरु ! यस्तो घोर जंगलमा किन पाल्नु भएको होला ? के काम पर्‍यो भन्नुहोस् ।" अनि ती ब्राह्मणहरुले भने -"महाराज ! अरु कारण त होइन अयोध्या नगरमा दुर्भिक्ष भई धुप्रै सत्व प्राणिहरुको मृत्यु भइसक्यो । अब त्यस देशमा शान्ति गर्नको लागि हजुर को शीरमा रहेको मणिरत्न माग्न आएका छौं । हजुरको कीर्ति र प्रशंसा समस्त देश विदेशमा "दानपति" भनी फैलिरहेको छ । अब हाम्रो देशको लागि करुणा र अनुकम्पा राख्नुभई मणिरत्न दान गरिबक्सियोस् ।" यो कुरा सुनी मणिचूड राजाले अत्यन्तै हर्षित हुँदै भन्नुभयो ।

" भो ब्राह्मणहरु ! तपाईंहरुले याचना गर्नुभएको मणिरत्न मैले त्याग गरें । लौ तपाईंहरुले कसरी "मणिरत्न" झिक्न सक्नुहुन्छ, त्यसरी नै उपाय गरी झिकेर लानुहोस् ।" यति भन्नुहुँदै मणिचूडले आफु ठूलो फराकिलो ढुंगामा घुँडाले टेकी दुबै आँखाहरु चिम्लेर सबै प्राणीहरुलाई हित-सुख होस् भनी मैत्री चित्त राख्नु भयो ।

त्यसपछि ती ब्राह्मणहरुले मणिचूड राजाको शीरमा शस्त्र प्रहार गरे । यसरी शस्त्र प्रहार गरेको दृष्य वन देवताले हेर्न नै सकेन । त्यसैले वन देवताले ती ब्राह्मणहरुलाई त्रास देखाउँदै भने -हे चण्डाल निर्दयी ब्राह्मणहरु ! त्यत्रो ठूलो

Downloaded from http://www.dhamma.digital

महापुरुषलाई किन तिमीहरुले यसरी प्रहार गर्दैछौ ? रोक यो कार्य। तिमीहरुलाई महापाप लाग्नेछ।"

यो कुरो सुनी बन देवतालाई मणिचूड राजाले भन्नुभयो -"हे मार ! तिमीले मेरो दान पारमिता पूरा गर्ने कार्यमा विघ्न वाधा नपुऱ्याउनु। मैले अहिले मात्र यसरी दुष्करचर्या गरी दान दिएको होइन कल्पौं कल्प वितिसक्यो। शीर दान गरी आएको मात्र गणना गर्ने हो भने सुमेरु पर्वत भन्दा पनि बढि भइसक्यो होला। रगत दान गरेकोलाई जम्मा गरिराखेको भए सागर जल भन्दा बढि भइसक्यो होला। हे मार ! तिमीले यो मेरो पूर्ण हुन लागिरहेको दान उपपारमीलाई ध्वंस नगरिदिनु। तिमी आफ्नो बाटो लाग्नु।"

मणिचूड राजाको कुरा सुनि वन देवता चित्त दुखाउँदै राजालाई टुलुटुलु हेरि मात्र रहे।

ब्राह्मणहरुले पनि मणि झिक्नको लागि अनेक वार षास्त्रले प्रहार गरे। तर जरा समेत उखेलेर लिन कठिन भएको कारणले करौंटीले काट्न थाल्यो। यसपछि राजाले सहन सकेन। अत्यन्त दुःख वेदना हुन थाल्यो उहाँलाई। वेदना सहन नसके पनि आफ्नो मनलाई आफैले बोध गर्दै धैर्यपूर्वक शीर थापिरहनु भयो। निर्दयी ब्राह्मणहरुले पनि झन् झन् दुःख वेदना हुने गरी शीरमा प्रहार गरि नै रहे।"

अनि मणिचूड राजाले उनीहरुलाई भने-

"हे ब्राह्मण ! मेरो प्राण जान लागिसक्यो। छिटो मणि

Downloaded from http://www.dhamma.digital

झिक्नु । प्राण जानु अगाडि मैले तिमीहरुलाई स्वच्छ मनले यो मणि दान दिनेछु ।"

मणिचूड राजाले यति भन्नु भएपछि ती ब्राह्मणहरुले छिटो मणि झिक्ने मनसायले हतारिँदै प्रहार गर्दा राजालाई अझ बढि वेदना थपी बढि रगत बग्न थाल्यो । रगतको खोलो बग्दै रोहिणी नदीमा मिल्न पुग्यो । यो दृष्य हेरी रहेकी वन देवीले यसलाई हेर्न नै नसकी वन भरी नै थर्किने गरी चिच्याउँदै रुन थाल्यो ।

ब्राह्मणहरुले पनि अति कष्ट पूर्वक मणि झिकी राजाको हातमा राखिदिए । राजाले त्यस मणिरत्नलाई हेरी अत्यन्त हर्षित बन्दै त्यस मणि ब्राह्मणहरुलाई दान दिनु भयो। यस दानको प्रभावले सारा पृथ्वी कम्प भयो। देवगणहरु पनि आश्चर्य र अद्भूत भए । कुन हेतुले यो भुकम्प भएको होला भनी हेर्न थाले । पछि उनीहरुले मणिचूडमा मणिचूड राजाले आफ्नो शीर फोड्न लगाई मणि दान दिनु भएको कुरा थाहा पाई सारा भूवनका देवताहरु जम्मा भई मणिचूड राजालाई कमलको फुल लगाएत अन्य विभिन्न फुलहरु (चवस्वाँ, पलेस्वाँ, पाल्जास्वाँ) ले पूजा गरे ।

ब्राह्मणहरु पनि मणि दान लिई सन्तोषपूर्वक अयोध्या देशमा फर्की त्यस मणिरत्नबाट आवश्यक काम सफल गरे । मणिचूडले मणि झिक्न लगाई दान दिएर पठाइसकेपछि

Downloaded from http://www.dhamma.digital

उनलाई असह्रय दु:ख वेदना भई मुर्छित हुन पुगे ।अनि शक्देव ले संजीवनी औषधी शीरमा लेपन गराई दु:ख वेदना शान्त पारिदिए ।

त्यसपछि मारिची ऋषीलाई पनि यसरी सन्देह उत्पन्न भयो -"कुनै कारण बिना कुनै हेतु बिना त्यसै पृथ्वी कम्प हुँदै हुँदैन । (अवश्य पनि कुनै कारण हुनुपर्दछ) ।" यतिसोचि कारण बुझ्नको लागि मारिची ऋषी आफ्ना २०० जना शिष्यहरु साथ लिई मणिचूडमा आए । त्यहाँ पुग्ने वित्तिकै मणिचूड राजाको दुर्दशा देखी मन कम्प गरी हतारिंदै यसको कारण वनदेवी संग सोध्न पुगे। तदनन्तर भवभूति ऋषीले पनि यो घटनालाई बुझी आकाश मार्गबाट साकेत नगर पुगी मणिचूडमा भएका सबै समाचार पद्मोत्तर र पद्मावतीलाई बताई ती दुबैलाई आकाश मार्गबाटै ल्याई मणिचूड राजाको दशा देखाइदिए । अनि आमा छोरा दुबैले टाउकोमा पिट्दै ज्यादै विलाप गरे । विलाप गरेको शब्दले राजाको होश फर्क्यो । होश फर्केपछि चारैतर्फ हेर्न थाल्यो । फलस्वरुप राजाले आफु वरिपरि घेरेर हेरिरहेका देवगण र ऋषिमुनीहरुलाई देखे। उनीहरुलाई देख्ने वित्तिकै राजा जुरुक्क उठी बसे। बस्ने बित्तिकै ऋषि मुनिहरुले राजालाई सोधे-"महाराज! किन यस्तो वेदना सहेर मणि दान दिनु भएको ? यो कुरा सुनी राजाले ऋषिमुनिहरुलाई यसरी आज्ञा भयो -

Downloaded from http://www.dhamma.digital

"भो ऋषिमुनिहरु ! मेरो यो दान अरु कारणले होइन, सम्यक सम्बोधि ज्ञान प्राप्त गर्नकोलागि र लोकबासीहरुलाई हित सुख गर्नको लागि दान दिएको हुँ।" मणिचूडको यस्तो कुरा सुनेपछि सबै देव-गन्धर्व मनुष्य आदि सबै सन्तोष भई दुतियबार पुष्प वृष्टि गराई विदा लिई फर्के। पछि पद्मोत्तर राजा र महारानीले मणिचूड राजाको चरण कमलमा घोप्टो परी विलाप गर्दै प्रार्थना गरे-"बुबा ! जाऔं अब हाम्रो नै देशमा। हजुर नभएकोले प्रजाहरुले दुख पाइरहेका छन्। पहिला जस्तै प्रजाहरुलाई महान करुणा राखी राज्य चलाउनुहोस् ," यसरी आग्रह गरिरहेको बेलामा नै प्रत्येक बुद्धहरु आइपुग्नु भयो। मणिचूडको सुचरित्र देखी आश्चर्य र अद्‌भूत भई उहाँहरुले यसरी आज्ञा भयो-

"हे मणिचूड राजा ! हामी तिमी देखि अति हर्षित छौं। अब तिमी आफ्नै देशमा फर्की राज्य गर्नु। तिम्रा पुत्र र भार्याले अति शोक र सन्ताप गरे। यदि तिमी अहिले फर्केनौ भने यी दुबैको छाती सुकी रगत छाडी मर्नेछन्।"

यति भनी ती ३ जनाको परिवारलाई प्रत्येक बुद्धले साकेत नगरमा लगी धर्मानुकूल राज्य गराई सुख पूर्वक राज्य गर्ने उपदेश दिनुभई हिमालय तर्फ फर्कनु भयो।

त्यसपछि दुर्खेसह राजाले मणिचूड राजाले फेरि फर्की राज्य भोग गरेको कुरा थाहा पाई उहाँसंग क्षमा मागन

Downloaded from http://www.dhamma.digital

आए। राजा मणिचूडले पनि राजा दुर्खेसहलाई क्षमा गर्नुका साथै धन पनि दान दिएर पठाए।

निगमन

शास्ताले सहस्र उपयुक्त "मणिचूड राजा" घटना वताईसकेपछि फेरि यसरी आज्ञा हुनुभयो -

"हे भिक्षुहरु! त्यस बखतको दुर्खेसह राजा अहिलेको देवदत्त हो। त्यस बखतको ब्रह्मदत्त अहिले सुध्दोदन महाराज। महारानी कान्तीमती अहिले महामाया देवी हुनुहुन्छ। पद्मावती रानी र पद्योत्तर राजकुमार अहिले यशोधरा र राहुल कुमार। ब्रह्मरथ पुरोहित अहिले सारिपुत्र। भवभूति ऋषि अहिले भिक्षु आनन्द। मारिची ऋषि अहिले भिक्षु काश्यप। बाकि रहेका सबै परिषद अहिलेका बुद्ध परिषद हुन्। राजा मणिचूड स्वयं म नै हुँ।

❖

Downloaded from http://www.dhamma.digital

धर्मकीर्ति प्रकाशन

(नेपाल भाषा)

१ महासतिपट्ठान सूत्र
२. बुद्धया किम्हिगु विपाक
३. अभिधर्म (भाग – १)
४. ऋद्धि प्रातिहार्य
५. बालेट्ठी थेरी
६. मःपु म्हुताप्
७. पञ्चनीवरण
८. भावना
९. पुष्पया ताःचा
१०. प्रेम पु क्वी
११. त्रिरत्न गुण स्मरण
१२. बुद्ध पूजा विधि (प्र.सं.)
१३. मैत्री भावना
१४. कर्तव्य (प्र.सं.)
१५. भिक्षा
१६. परित्राण
१७ हृदय परिवर्तन
१८ बुद्धया अन्तिम यात्रा (भाग –१)
१९ बुद्धया अन्तिम यात्रा (भाग – २)
२० कर्म
२१ बाखं (भाग – १)
२२. बौद्ध ध्यान (भाग-१)
२३ बोधिसत्व
२४ शाक्यमुनि बुद्ध
२५ मंगललक्खण सुत्त
२६ पति भिसा मति भिमि
२७ अहिंसाया विजय
२८ बाखं (भाग-३)
२९ महास्वप्न जातक (प्र.सं.)
३० लक्ष्मी छो
३१ अभिधर्म (भाग-२)
३२ बाखया फल (भाग-१)
३३ बाखया फल (भाग-२)
३४ शान्ति व मैत्री
३५ प्रार्थना संग्रह
३६ बाखं (भाग-२) (द्वि.सं.)
३७ प्रौढ बौद्ध कक्षा
३८ पूर्वजन्म पासा मजम्
३९. बुद्धया अर्थनीति
४०. धम्मया नायः
४१. उपासकया बाखं पुचः
४२. पालिभाषा अवतरण (भाग-१)
४३. म्हगसाया नग लु ? (द्वि.सं.)
४४. पालि प्रवेश (भाग-१)
४५. पालि प्रवेश (भाग-२)
४६. चमत्कार
४७. बाखं (भाग-४)
४८. राहुल यात उपदेश
४९. अभिधर्म
(त्रिपिटकया छगूया संक्षिप्त परिचय)
५०. मणिचूड जातक
५१. महाजनक जातक
५२. गृही विनय (तृ.सं.)
५३. चरित्र पुचः (भाग-१)
५४. बौद्ध ध्यान (भाग-२)
५५. शान्तिया म्हापः
५६. बुद्ध व शिक्षा (क)
५७. विदेश धर्म प्रचार देशना (भाग-२)
५८. जातक माला (भाग -१)
५९. त्रिरत्न वन्दना व सूत्र पुचः
६०. चरित्र पुचः (भाग-२)
६१. त्रिरत्न वन्दना व पञ्चशीलया व्याख्यान
६२. लुम्बिनी विश्वसभा
६३. विदेश धर्म प्रचार देशना (भाग-१)
६४. योगीया चिट्ठी
६५. संक्षिप्त बुद्ध जीवनी
६६. बुद्ध धर्म
६७. जातक बाखं
६८. जातक माला (भाग-२)
६९. सर्वज्ञ (भाग-१)
७०. पालि प्रवेश (भाग-१,२)
७१. किसा गौतमी
७२. जप पाठ व ध्यान
७३. धर्म मसीनि
७४. तेमिय जातक
७५. त्रिरत्न गुण स्मरण नमस्या भिक्षा बाल्कै (प्र.सं.)

Downloaded from http://www.dhamma.digital

धर्मकीर्ति प्रकाशन

(नेपाल भाषा)

७६. धम्मपद (श्लोकबद्ध)
७७ बाखँ (भाग-५)
७८. सप्तरत्न धन
७९. सर्वज्ञ (भाग-२)
८०. दान
८१. धम्मिक सुत्त
८२ मध्यम मार्ग
८३ महासिंहनाद सुत्त
८४ भिक्षु काय् व म्वाय्
८५. भिक्षु जीवन
८६. समथ व विपश्यना संक्षिप्त भावना विधि
८७. महानारद जातक
८८ भिक्षु मचा
८९ विवेक बुद्धि
९०. फ्यंग लाइम्ह लाखे
९१ बुद्धपूजा विधि (द्वि.सं.)
९२. स्वास्थ्य लाभ
९३. शिक्षा (भाग-१)
९४ शिक्षा (भाग-२)
९५. दृष्टि व तृष्णा
९६. विपश्यना ध्यान
९७ सतिपट्ठान भावना
९८. बाखँ (भाग-६)
९९. धम्मचक्कप्पवत्तन सुत्त (प्र.सं.)
१००. गौतम बुद्ध
१०१. नेपालय् २५ दँ जिगु अनुभव
१०२. बुद्ध व शिक्षा (क)
१०३. शिक्षा (भाग-३)
१०४. शिक्षा (भाग-४)
१०५. महा स्वप्न जातक (द्वि.सं.)
१०६. धम्मपद व्याख्या (भाग-१)
१०७ धम्मपदया बाखँ
१०८. अभिधर्म (भाग-२) (द्वि.सं.)
१०९. ललाटया स्वाप्
११०. धम्मपद (मूल पालि सहित नेपाल भाषाय् अनुवाद) (पाँ सं.)
१११. आदर्श बौद्ध महिलापिं
११२. बौद्ध नैतिक शिक्षा (भाग-१)
११३ वेस्सन्तर जातक
११४. निर्वाण (रचना संग्रह)
११५. त्रिरत्न गुण लुमंकं ज्ञानया मिखा चायेके (द्वि.सं.)
११६. पालिभाषा अवतरण (भाग-२)
११७ दीर्घायु ज्वीमा
११८. म्हगु त्रिरत्न वन्दना व धम्मपद
११९ मनूतय्गु मह:
१२०. संस्कृति
१२१. कर्तव्य (द्वि.सं.)
१२२. विशेष न्हु मलकेबले पाठ यायेगु परित्राण
१२३. बुद्धया करुणा व सम्यकत्व
१२४ विरकुशया बाखँ
१२५ त्रिरत्न वन्दना व परित्राण
१२६. धम्मचक्कप्पवत्तन सुत्त (द्वि.सं.)
१२७ पट्ठानपालि
१२८. कर्म व कर्मफल
१२९. शिक्षा (भाग-५)
१३०. धर्मया ज्ञान (भाग-२)
१३१ संक्षिप्त बुद्ध वंश (भाग-१)
१३२. संक्षिप्त बुद्ध वंश (भाग-२)
१३३ अभिधर्म द्वि.सं. (भाग-२)
१३४. अभिधर्म पालि
१३५. म्हसीकाम्ह गुरु सु ? (द्वि.सं.)
१३६. अनत्तलक्खण सुत्त (द्वि.सं.)
१३७. बुद्धपूजा, धम्मपद व ज्ञानमाला (प्र.सं.)
१३८. त्रिरत्न वन्दना व परित्राण (द्वि.सं.)
१३९. धम्मचक्कप्पवत्तन सुत्त
१४०. बुद्ध वन्दना विधि व बुद्धया भिन्निगु विचार
१४१. मङ्गलसुत्त (द्वि. सं.)
१४२. प्रौढ बौद्ध कक्षा (द्वि. सं.)
१४३. म्हसीकाम्ह गुरु सु ? व अमूल्यगु धन
१४४. बौद्ध स्तुति पुच:
१४५. त्रिरत्न वन्दना परित्त सुत्त
१४६. त्रिरत्न वन्दना व परित्राण
१४७ सुत्र पुच: (प्र सं.)
१४८ शाक्यमुनि बुद्ध (द्वि.सं.)
१४९ तृष्णा
१५० त्रिरत्न वन्दना व परित्राण

मुद्रक : नीस सरस्वती छापाखाना, लाजिम्पाट, फोन नं.. ४४३३०५४

Downloaded from http://www.dhamma.digital